

УДК 929–051 Курас: 94(477.51)

Тамара Демченко (м. Чернігів)

ВНЕСОК Г. КУРАСА У ВІТЧИЗНЯНЕ КРАЄЗНАВСТВО ТА БІОГРАФІСТИКУ

У статті проаналізований науковий доробок Г. Кураса у галузі краєзнавства та біографістики, з'ясовані фактори, котрі зумовили вибір напрямку досліджень, визначені деякі особливості його підходів до висвітлення персоналій, тісно пов'язаних з історією України та Чернігівщини.

Ключові слова: краєзнавство, персоналії, Чернігівська архівна комісія, наукові біографії.

В статтє проанализированы научные исследования Г. Кураса в сфере краеведения и биографистики, определены факторы, определившие выбор направления исследований, очерчены некоторые особенности его подходов к освещению персоналий, тесно связанных с историей Украины и Черниговщины.

Ключевые слова: краеведение, персоналии, Черниговская архивная комиссия, научные биографии.

Минулого року у досить молодому віці помер український історик Григорій Михайлович Курас (1957–2008). Сталося це у Нью-Йорку, куди він виїхав із батьками й сестрою у 1998 р. Звістка про цю втрату обізвалася болем у серцях усіх, хто його добре знав¹.

Він народився 22 грудня 1957 р. у Харкові, але все його життя було пов'язане з містами Щорсом та Черніговом: у першому він зростав, навчався, вчителював, в обласному центрі одержав вищу освіту, скінчивши з відзнакою історичний факультет Чернігівського педінституту імені Т. Г. Шевченка, наполегливо працював у фондах чернігівських музеїв, архіві, обласній бібліотеці ім. В. Короленка. Співробітники цих установ добре пам'ятають скромного, добре вихованого і допитливого юнака, який ніколи не приховував своєї глибокої зацікавленості, певною мірою, одержимості історією.

У 1992 р. Г. Курас успішно захистив дисертацію на тему “Чернігівська архівна комісія та її внесок у вивчення історії України”, здобувши науковий ступінь кандидата історичних наук. Тема визначила коло його наукових зацікавлень на все подальше, на жаль, таке коротке, життя: це — дослідження, присвячені аналізу біографій та наукового спадку призабутих діячів кінця ХІХ — першої половини ХХ століть, тісно пов'язаних з нашим краєм, — писали про нього у некролозі². Цей же момент відзначено й у стислому некролозі друкованого органу УВАН у США: “Відійшов у розквіті творчих сил після тяжкої хвороби

невтомний працівник української культури, історик-джерелознавець з широким дослідницьким діапазоном, глибоко шанований на Сіверщині краєзнавець, дослідник архівів. Особливий внесок Г. Кураса у вивчення життя й творчості Д. Дорошенка. Йому присвятив він низку публікацій і уклав його бібліографію за роки 1942 — 2006”³. Хранитель фондів Архіву ВУАН Т. Скрипка влучно зазначила, що “Г. Курас помітно тяжів до біографічного методу в історії — до висвітлення особистості як творця подій, відтворення її психологічного образу в контексті епохи”⁴. А ще він здобув заслужену повагу як “один з найкращих знавців і дослідників українських архівів на еміграції”⁵.

Метою даної розвідки є з'ясування кількісних параметрів і аналіз якісних особливостей наукових та науково-популярних публікацій покійного історика про видатних людей Чернігово-Сіверщини кінця ХІХ — першої половини ХХ ст. і таким чином визначення його місця у розвитку історико-краєзнавчої біографістики краю.

Ще за життя дослідника, наприкінці 2007 р., у серії “Історики та краєзнавці Чернігівщини” був виданий його біобібліографічний покажчик⁶. Біографічні матеріали до нього, надіслані Г. Курасом, становлять значний інтерес для розуміння його як історика, формування його наукових зацікавлень доробку. Так, він писав про вибір життєвого шляху: “Можу лише стверджувати, що з дитинства мріяв бути лише істориком, цікавив-

ся в основному питаннями історії і читав все, що стосується історії, хоч і розкидувався. Чомусь врізалося в пам'ять, як тато напівжартома сказав комусь (вже не пригадаю кому), хто прийшов до нас, що мені нема чого з ним говорити, бо “він не є історик”. Зараз часто з сумом зізнаюся собі, що міг би більше їздити по архівах, скажімо, в останній час. Було ясно, що не так вже багато зароблю для Америки. Треба було брати за свій рахунок відпустки, а зрештою, і раніше кинути школу і поїхати ще до Москви чи Києва. Але то вже пройшло і нічого не змінити”⁷.

Таким чином, загальний напрям зацікавленості й тяжіння до гуманітарних наукових досліджень виявився у Г. Кураса дуже рано. А тому, яка б стала стержневою, доленосною, він шукав досить довго. Цілком можливо, що не стільки навчання у Чернігівському педагогічному інституті вплинуло на конкретизацію його інтересів, скільки самоосвіта, читання, штовхнуло його до тематики, пов'язаної з народництвом, причому, у ранніх крайніх його проявах. Досить давно між Г. Курасом, тоді вчителем історії середньої школи у м. Щорсі, й автором цих рядків відбулася довірлива розмова, де він висловив своє бажання досліджувати постать Сергія Нечаєва. Додамо, що цей інтерес ніколи не зникав. Через багато років у відповідь на інформацію про останню велику роботу покійного вже, на жаль, В. Волковинського, Г. Курас надіслав електронного листа: “Зворушили Ви мене знов темою про народників. Ясно, що зараз тероризм став явищем страшним, і ніхто не буде якось його виправдовувати. Але, як на мене, навіть перші народники відрізнялись від есерів, або просто експропріаторів, як Камо та ін. Дійсно, Ви мали рацію, що ніхто не дав би писати про народників. Хоча, трохи пізніше такий історик Катренко (колись розмовляв з ним) писав про них роботу”⁸.

Тоді ж, у середині 1980-х років, я відговорила його від даного наміру, як могла, і познайомила зі своїм науковим керівником О. І. Луговою. Олені Іллівні Григорій Михайлович дуже сподобався, і вона, у свою чергу, рекомендувала недавнього випускника педінституту, молодого вчителя В. Г. Сарбею. Саме він і запропонував Курасу тему, роботу над якою було завершено успішним захистом дисертації. Відразу відзначимо, що Віталій Григорович справив потужний вплив на юнака. Г. Курас завжди відгукувався про нього з

виключною повагою. Взагалі, почуття вдячності було домінуючим у характері цієї людини. У одному з електронних листів він писав: “В останньому листі Ви випередили мене в тому плані, що якраз хотів Вас запитати, чи є серед Ваших вихованців здібні молоді люди, які мають не тільки ерудицію, а й велике бажання займатися наукою. Ви написали про одну свою студентку. Це, звичайно, приємно, коли хоч кілька таких людей є. Важливо також, щоб вони мали ще таку рису, як вдячність, розуміння, хто їм допоміг стати на певний ґрунт і пам'ятати про це. Я оце думав і згадував пок[ійного] Віталія Григоровича. Здається, в нього були вдячні учні й ті, кому він допомагав. Хоча б пок[ійний] вже також С. Заремба. Був ще один науковець (забув ім'я), який написав про полтавську комісію. На конференції в Харкові В[італій] Г[ригорович] мене з ним познайомив. Дуже мила людина (здається, армянин). Видно було, як він, хоч і не був його формальним учнем, дуже тепло ставився до В[італія] Г[ригоровича], який йому колись допоміг і наставив на шлях науки”⁹. Щоб повною мірою усвідомити, що зробив для вчителя із провінції відомий вчений, який очолював відділ в Інституті історії АН УРСР, треба дати бодай побіжний аналіз стану історичної науки в радянській Україні.

Ситуація, в якій опинилася вітчизняна історіографія у 70–80-х роках ХХ ст., була, м'яко кажучи, не простою. Теми обиралися не у відповідності із зацікавленнями пошукувачів, і ступенем опрацювання, чи наявністю джерельного забезпечення. Якраз це були другорядні мотиви. На перше місце незмінно висувалася або, як відверто висловився сучасний дослідник, “нав'язувалась”, “наукова розробка “класової боротьби трудящих України...”, написання кандидатських і докторських дисертацій на кшталт “Роль партійних організацій...” тощо”¹⁰. Як наслідок, усі періоди історії України потерпали від цього тиску. Винятком не стала й історія так званої доби капіталізму, що охоплювала ХІХ — початок ХХ ст. (до Української революції 1917–1921 рр.) “В радянські часи, — на думку О. Реєнта, — вона підганялася під жорсткі шаблони “базису — надбудови”, ідеологічно консервувалася у дихотомії “реакційне — прогресивне” і “мертвою хваткою” увічнювала становий хребет подій, на якому довільно (та, як правило, спотворено) випиналися одні яви-

ща і відверто замовчувалися інші. Такі провали, своєрідна дискретність у висвітленні нашого минулого згубно позначилися на історичній науці, наслідки чого ми відчуваємо нині. Не шануючи належною увагою даний часовий відтинок, ми втрачаємо “нитку Аріадни”, яка веде нас до розуміння єдності історичного потоку, його закономірностей, випадковостей, альтернатив”¹¹. Само собою зрозуміло, що при переході на нижчий, краєзнавчий рівень досліджень, ці обмеження суттєво зростали, рамки дозволеного звужувалися у геометричній прогресії. Відтак, краєзнавчий сегмент історичних студій особливо потерпав від добре відомих представникам старшого покоління “настанов”. Власне, й сам В. Сарбей зазнав цькування і брутальних втручань у творчий процес. Він, як і всі гуманітарії його покоління, добре відчував безжальну природу сталінізму. В одній із останніх своїх публікацій, у розділі з красномовним заголовком “Кладезь сталінської премудрості в історичній науці”, вчений писав: “За життя Сталіна всі ці його висловлювання (іноді цілком тривіальні) догматизувалися як незаперечні, безальтернативні марксистські істини, як безцінний внесок у методологію радянської історичної науки” і далі на прикладах показав, як “ламали” навіть дуже відомих вчених на догоду тим банальним істинам і закостенілим догмам¹².

Як усе це позначилося на долі скромного вчителя історії та суспільствознавства зі Щорса? Від спілкування з покійним істориком у автора цих рядків склалося враження, що партійна тематика його ніколи не приваблювала, тим паче він не був кар’єристом, який прагнув будь-якою ціною захиститися: справедливо буде визнати, що найбільшим захопленням Г. Кураса — і це спостереження підтверджується усім його життям — був пошук істини, виявлення напівзабутих чи то й зовсім невідомих даних про людей, пов’язаних із нашим краєм. Отже, тема, запропонована В. Сарбеем “Чернігівська архівна комісія та її внесок у вивчення історії України” не мала нічого спільного із офіціозом, зате відкривала можливості для пошуку, приваблювала знайомством із персоналіями, котрі, можливо, і не захоплювали екстремальністю своїх біографій, зате мали безліч інших чеснот. З іншого боку, з огляду на вищесказане, вона не була легкою у виконанні, бо вимагала завзятого піонера — людини, покликаної відкривати

нові шляхи. Поволі перед молодим дослідником відкривався цілий світ діячів громадсько-просвітницького і національно-визвольного рухів на зламі XIX–XX ст., життя і справи котрих навіть не фальсифікувалися, а просто замовчувалися. Зараз важко собі уявити, яким неймовірно безлюдним виглядало XIX ст. у трактуванні радянської історіографії: жменька “революційних демократів” і одиниці “буржуазних націоналістів” — решти активної у громадському відношенні інтелігенції мовби ніколи й не існувало.

Коли Г. Курас з великим ентузіазмом, до речі, раз і назавжди повіривши своєму науковому керівникові, приступив до наукового освоєння забутої сторінки діяльності чернігівських дослідників старовини, термін “просопографія” ще не набув права громадянства в українських істориків, а відтак і сенс пошукової роботи у цьому напрямку був їм недоступний. Це тепер ми знаємо, що більш-менш повний і достовірний опис персоналії повинен відповідати певним науковим критеріям, включаючи: “1) відтворення шляхів її формування в родинному й приятельському середовищах, знаменних подій, які ставали визначальними у виборі професії або світоглядних засад, сфер діяльності та місць перебування особи; 2) особистісні характеристики: походження, вдача, темперамент, сюжети приватного життя, психологічні й фізичні стани у різні періоди, спонукальні мотиви творчих злетів та невдач, поведінка у різноманітних життєвих обставинах, її взаємостосунки з оточеннями; 3) особливості манер, звичок, характерні для конкретної людини; 4) внутрішній світ особи: переживання нею особистих і громадських подій, ставлення до них через рефлексії, відображені у певних джерелах; 5) деталі приватного життя, їх вплив на основну діяльність; 6) родинний статус, взаємостосунки між членами родини, ступінь впливу на особистість близьких людей або приятелів; 7) шляхи самореалізації особистості; 8) її зовнішній вигляд”¹³. Можна собі уявити, як важко доводилося працювати першим історикам пострадянської доби, коли навіть дати життя та смерті у багатьох випадках були невідомі. Бude перебільшенням, звичайно, заява, що Курас ще у молоді роки цілеспрямовано працював, застосовуючи сформульовані вище принципи. Але ознаки того, що він розумів, як важливо зібрати максимальну кількість біографічних даних найрізноманітнішого га-

тунку, безумовно, простежуються уже в його перших наукових працях.

Ще один вартий уваги аспект потрібно виокремити, коли ми говоримо про наукову манеру Г. Кураса. Він інтуїтивно вмів ухоплювати не лише найсуттєвіше з того, що пропонувала тоді мало розроблена історія Чернігово-Сіверщини, але й зникоме. Здається, краще, ніж про цей дослідницький талант висловився І. Дзюба, сказати важко. Академік, визначаючи спонуки до написання власних спогадів, мудро підкреслив: “Двадцять століття поглинуло в свої крижановоді безодні вже не одну Атлантиду. З ближчих до нас — Атлантида середньо- і східно-європейського містечкового єврейства з його особливим побутом..., галицького села..., зникає Атлантида старої української діаспори, політичної еміграції — цілий світ людських доль, зусиль, високих і низьких пристрастей, різноякісних цінностей, боротьби і праці, творення “альтернативної” України і надії на прийдешню велику Україну, — але це окрема драматична тема”¹⁴. Поза всяким сумнівом, Г. Курас цих сповнених глибокого змісту і неприхованого смутку рядків не читав. Проте він так визначив основні напрямки своєї дослідницької роботи:

- Чернігівська губернська архівна комісія та її спадщина.
- Історичні постаті Чернігівщини.
- Розвиток історичного краєзнавства на Чернігівщині.
- Представники репресованого краєзнавства.
- Церковна історія Чернігівщини. Церковне краєзнавство.
- Єврейсько-українські діячі.
- Українська діаспора¹⁵.

Вищезазначена проблематика практично повністю покривається біографічними розвідками, створеними даним автором.

Якщо перебрати усі персоналії, котрі ставали об’єктом дослідницького інтересу Кураса упродовж нетривалого творчого життя (1984–2007): П. Добровольський, І. Шраг, А. Верзілов, М. Могілянський, Я. Жданович, Є. Корноухов, Г. Коваленко, Д. Дорошенко, М. Аркас, П. Дорошенко, В. Шугаєвський, М. Шраг, Ф. Вовк, С. Білокін, В. Дубровський, О. Оглоблин, Н. Дорошенко, А. Шептицький, Є. Онацький, А. Марголін, В. Модзалевський, Г. Лазаревський, М. Гофман, О. Лазаревський, В. Міяковський, Л. Могілянська, Н. Полонська-Василенко, Г. Келлер-Чикаленко,

А. Казка, І. Борщак, І. Токаржевський-Карашевич, О. Могілянська, Є. Архипенко, І. Калинович, В. Клодницький, то всупереч розмаїттю ідеологій і доль впадає в око одна риса, яка їх, безсумнівно, єднала — кожний по своєму любив Україну і прагнув своєю творчістю, громадською діяльністю, чи в інший спосіб підтверджувати свій патріотизм.

Починав Г. Курас із систематизації біографічних даних активістів Чернігівської архівної комісії і взагалі помітних постатей Чернігівщини, причетних до товариства. У додатку до дисертації було “вміщено біографічні дані про активних членів комісії, що сприяли в тій чи іншій мірі становленню історичної науки, краєзнавства, музейної і архівної справи в Україні. [...]

Дисертантом вперше складені біографічні нариси про таких істориків і краєзнавців, як А. В. Верзілов, М. П. Добровольський, М. А. Доброгаєв, Є. О. Корноухов, І. Л. Шраг. Після тривалих пошуків встановлено дати смерті А. В. Верзілова, М. А. Доброгаєва, Є. О. Корноухова. Співставлено всі згадки про дати життя і обставини загибелі П. Я. Дорошенка, які є в літературі, й складено нарис його життя. Внесені раніше невідомі деталі в біографію М. М. Могілянського, значну кількість документів про нього введено до наукового обігу вперше”¹⁶. За цими протокольно сухими, у відповідності із жанром, рядками — тривала, копітка праця. І ще один цікавий аспект: автор дисертаційної роботи не спокусився укладанням біографічних нарисів про відомих вчених, котрі теж, безсумнівно, зробили помітний внесок у становлення та діяльність архівної комісії. Він зосередився виключно на малопомітних і невідомих кадрах, висловивши тверде переконання, що “згадки про них та їх роль в комісії врятують їх імена від забуття і розширять коло місцевих істориків і краєзнавців, що вивчали і зберігали історію рідного краю”¹⁷.

Це був добрий почин. За 17 років, що минули відтоді, з’явилася маса публікацій про персоналії, чії контури на історичній мапі Чернігово-Сіверського краю і всієї України першим окреслив Г. Курас¹⁸. Практично в окремий напрямок історичного краєзнавства на Чернігівщині виділилося вивчення життя та громадсько-політичної діяльності І. Шрага¹⁹. Деякі інші постаті з когорти членів Чернігівської архівної комісії до самої смерті теж продовжували цікавити Григорія Михайловича.

Ще під час його роботи над дисертацією В. Сарбей, очевидно, помітив особливий інтерес дослідника до висвітлення персоналій, і, як писав сам Г. Курас, “наполягав на скорішому завершенні дисертації, щоб потім повністю присвятити себе вивченню біографій окремих діячів. В. Г. Сарбей рекомендував деякі біографічні довідки про істориків, підготовлені Григорієм Курасом, опублікувати в “Енциклопедії історії України”²⁰. Таке оригінальне видання мало побачити світ на початку 90-х років. На жаль, цього не сталося. Все ж, завдяки підтримці наукового керівника, Григорію Михайловичу вдалося здійснити кілька публікацій про чільних діячів архівної комісії. Однією з найпривабливіших постатей в біографічних дослідках історика став письменник, перекладач і громадський діяч Михайло Могілянський, народженням, життям і діяльністю тісно пов’язаний з Черніговом. У співавторстві з В. Сарбеєм була підготовлена і вийшла у престижному науковому часопису перша наукова біографія цієї непересічної людини²¹. З часом родина Могілянських стала для Г. Кураса не просто об’єктом найретельнішого дослідження, а чимось значно більшим. Це захоплення було подібним до любові до втрачених і віднайдених родичів. Вчитель зі Щорса листувався, а у 1991 р. зустрівся у Санкт-Петербурзі з визначним російським літературознавцем, племінником М. Могілянського Олександром Петровичем Могілянським. У 1993 р. він відвідав у її московській квартирі доньку М. Могілянського — Олену Михайлівну²². В останні роки він багато зробив для наукової реконструкції трагічно короткого життя старшої доньки Могілянського — Ладі (Ліди)²³. Ним також підготовлений нарис про талановиту письменницю для чернігівського тому “Реабілітовані історією”, який має вийти друком найближчим часом. Автор цих рядків знає, як переживав Г. Курас, що через хворобу не міг опрацювати біографію єдиного сина Могілянського, нині майже повністю забутого українського поета Дмитра Тася, теж безвинної жертви сталінського тоталітаризму. Не буду приховувати і такого моменту: Григорій Михайлович сприйняв болісно, як особисту образу, неясісну, на його думку, тобто без необхідних приміток і коментарів, публікацію в альманасі “Хроніка 2000” щоденників М. Могілянського²⁴. Для нього це був тяжкий удар, оскільки він вважав, що великий твір улюбленого автора за-

слуговує та те, щоб бути видрукованим у академічному форматі²⁵.

Мешкаючи у Нью-Йорку, Г. Курас багато зусиль витратив для подальшого складання бібліографії Д. Дорошенка²⁶. В одному з останніх листів до автора цих рядків він наголосив: “Як я Вам неодноразово писав — це найголовніша і найскладніша моя робота після дисертації”²⁷. Оскільки Д. Дорошенко — зірка першої величини у сузір’ї української історіографії, то сподіваємося, що своє слово про цю роботу скажуть фахівці.

Насамкінець хотілося б показати на прикладах, як зростала майстерність Г. Кураса у реконструкції життєвого шляху героя його досліджень, що знайшло конкретний вияв у повноті відтворенні деталей, зміні фокусу дослідницького інтересу, вдосконаленні стилю викладу, поглибленні висновків автора. Це легко помітити при зіставленні двох праць, присвячених постаті А. Верзилова. Так, розвідка 1991 р.²⁸ побудована дійсно як довідка для словника: викладені головні біографічні дані, без будь-яких оцінок, практично поза контекстом історії. Тільки один скромний натяк на здібності діяча: “блискучий лектор”²⁹. Звичайно, треба враховувати, тоді “усі так писали”, та й місця для оприлюднення тез повідомлень відводилося надто мало, проте, на нашу думку, головна причина якісної статті пізнішої доби³⁰ полягає у застосуванні нового, антропологічного, підходу до з’ясування головних подій у житті героя, аналізу його творчого доробку й громадських справ на тлі доби. Як тут не згадати хрестоматійні спогади М. Грінченко та А. Верзилова з легендарного збірника “Чернігів і Північне Лівобережжя”. Описуючи ситуацію, що склалася у місті по смерті у 1919 р. І. Шрага, вони з сумом, можливо, навіть розпачем, відзначали: “Якось дивно подіялося, що з смертю І. Л. Шрага остаточно вмерла, зникла мовби тінь тої старої Чернігівської Громади, та й зникли всі нові трансформовані й диференційовані партійні українські групи. І самих людей у Чернігові не стало: деякі померли, деякі повиїздили, а хто тут живе, ті стали в буквальному й точному розумінні сього слова безпартійними, бо Жовтнева революція так радикально змінила ґрунт і обставини соціально-політичного й культурного життя, що тим старим Громадам не було вже місця...”³¹. Початок статті Г. Кураса не просто перегукується з цими рядками, а й задає тон усій публікації: “14 липня

1931 р. в затишному будинку на вулиці Зеленій в Чернігові змучений раком шлунку відійшов у кращий світ Аркадій Васильович Верзилов. Колись це ім'я було добре відоме не тільки в Чернігові, але й поза його межами. Проте смерть А. Верзилова пройшла непоміченою для земляків. Наукова громадськість не відгукнулася на неї бодай невеликим некрологом. Звичайно, час був вкрай несприятливий для цього. Тривав наступ на українську інтелігенцію, продовжувалась ліквідація академічних установ. Газети рясніли зовсім іншими повідомленнями і не згадували, як раніше, про заслужених українських діячів³². Поєднання двох тем: розкриття безсумнівних заслуг у царині історичного краєзнавства (ЧАК і доба після її закриття) та роздумів про марність зусиль діяча, про байдужість людей, нещадність влади, підступність долі (один особистий архів краєзнавця було знищено

“таращанцями”, інший пропав) наводить на сумні висновки, драматизм яких пом'якшується вірою автора в кінцеву перемогу історичної справедливості стосовно визнання зусиль і А. Верзилова, і багатьох інших героїв його розвідок і нарисів.

Проїшло надто мало часу від дня передчасної смерті, щоб скласти повне уявлення про значення доробку дослідника для розвитку історичної біографістики. Але вже тепер, відзначаючи вагомий внесок небіжчика у спільну справу, можна сказати, що ми маємо вивчати спадок добросовісного історика для повнішого залюднення історичного простору Чернігово-Сіверщини. А найкращим пам'ятником йому та багатьом іншим подвижникам на ниві краєзнавства, безумовно, став би підготовлений зусиллями місцевих дослідників біографічний довідник видатних постатей Чернігівщини.

Джерела та література

- 1 Скрипка Т. Привабливість його особистості — незгасна: Пам'яті Григорія Кураса // Промінь (м. Щорс). — 2008. — 21 липня. — С. 8.
- 2 Григорій Михайлович Курас: Некролог // Сіверянський літопис. — 2008. — № 2. — С. 182.
- 3 Новини з Академії. — Нью-Йорк: Українська Вільна Академія наук у США, 2008. — Ч. 32. — С. 33.
- 4 Скрипка Т. Назв. праця.
- 5 Новини з Академії. — Нью-Йорк, 2005. — Ч. 29. — С. 4.
- 6 Григорій Михайлович Курас: (Біобібліографічний покажчик) / Упоряд. Т. П. Демченко, І. Я. Каганова, Л. В. Студьонова; Наук. ред. О. Б. Коваленко; Відп. за вип. П. В. Грищенко. — Чернігів, 2007. — 75 с. — (Історики та краєзнавці Чернігівщини; Вип. 12).
- 7 З особистого архіву автора: Лист від 3 травня 2007 р.
- 8 Там само. Лист не датований.
- 9 З особистого архіву автора. Лист від 7 червня 2007 р.
- 10 Бажан О. Українознавчі дослідження під пресом ідеологічних репресій в 1970–1980-х роках // Краєзнавство: Науковий журнал. — 2008. — № 1 — 4. — С. 50.
- 11 Ресніт О. П. Деякі проблеми історії України XIX — початку XX ст.: стан і перспективи наукової розробки // Укр. іст. журнал. — 2000. — № 2. — С. 5.
- 12 Сарбей В. Г. Самодержавна Росія в історичній концепції Сталіна // Історія України. — 1999. — № 2. — С. 6–7.
- 13 Старовойтенко І. Просопографія: підходи до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: Збірка наук. праць: — К., 2006. — Ч. 13: У двох част. — Ч. 1. — С. 8.
- 14 Дзюба І. Не окремо взяте життя: Спогади і роздуми на фінішній прямій: Документальна повість // Київ. — 2006. — № 1. — С. 16.
- 15 Григорій Михайлович Курас: (Біобібліографічний покажчик)... — С. 9.
- 16 Курас Г. М. Чернігівська архівна комісія та її внесок у вивчення історії України: Автореферат дис.... наук. ступеня канд. істор. наук. — Дніпропетровськ, 1992. — С. 16–17.
- 17 Там само. — С. 17.
- 18 Див.: Юренко О. П. Григорій (Грицько) Олексійович Коваленко // Зневажена Кліо: Зб. наук. ст. / Гол. ред. Ю. З. Данилюк. — К., 2005. — С. 257–274; Коваленко О. Друга спроба: Григорій Милорадович на чолі Чернігівської губернської вченої архівної комісії у 1903–1904 рр. // Сіверянський архів: Наук. щорічник. — Ні-

- жин, 2007. — Вип. 1. — С. 64–68; Пристайко В. Участь П. Добровольського в роботі Чернігівської губернської вченої архівної комісії // Там само. — С. 78–80 та інші.
- 19 Див.: Демченко Т. П., Курас Г. М. І. Л. Шраг — “славний український діяч” // Український історичний журнал. — 1993. — № 10. — С. 91–103; І. Л. Шраг: Документи і матеріали / Упоряд.: В. М. Шевченко, Т. П. Демченко, В. І. Онищенко. — Чернігів, 1997. — 165 с.; Демченко Т., Курас Г. Батько і син Шраги // Молода нація: Альманах. — К., 2003. — № 1. — С. 8–33. Демченко Т. Батько Шраг: Монографія. — Чернігів, 2008 — 264 с. та ін.
- 20 Григорій Михайлович Курас: (Біобібліографічний покажчик)... — С. 7.
- 21 Див.: Курас Г. М., Сарбей В. Г. Михайло Могилянський: “Ніколи в житті я не був націоналістом” // Вісник АН УРСР. — 1990. — № 4. — С. 56–61.
- 22 Григорій Михайлович Курас: (Біобібліографічний покажчик)... — С. 7.
- 23 Див.: Курас Г. Доля Ладі Могилянської: Думки історика // Наше життя (Нью-Йорк). — 2004. — № 10 (жовтень). — С. 7–12.
- 24 Див.: Могилянський М. Щоденник. 1934, листопад — 1937, жовтень / Публікація О. Сергєєва // Хроніка 2000. — К., 2007. — Вип. 59. — С. 276–491.
- 25 З особистого архіву автора. Лист від 30 серпня 2007 р.
- 26 Курас Г. До продовження бібліографії Дмитра Дорошенка (1942–2006 рр.) // Вісті УВАН. — Нью Йорк, 2007. — Т. 4. — С. 225–279.
- 27 З особистого архіву автора. Лист без дати.
- 28 Курас Г. М. Український історик та краєзнавець А. В. Верзілов // V Всеукраїнська конференція “Розвиток історичного краєзнавства в контексті національного і культурного відродження України” (жовтень 1991 р.): Тези доп. та повідомлень. — Київ; Кам’янець-Подільський, 1991. — С. 66–67.
- 29 Там само. — С. 67.
- 30 Курас Г. А. Верзілов у Чернігівській губернській вченій архівній комісії // Сіверянський архів: Наук. щорічник. — Ніжин, 2007. — Вип. 1. — С. 72–77.
- 31 Грінченкова М. і Верзілів А. Чернігівська українська “Громада”: Спогади // Чернігів і Північне Лівобережжя: Огляди, розвідки, матеріали / Під. ред. М. Грушевського. — К., 1928. — С. 469.
- 32 Курас Г. А. Верзілов у Чернігівській губернській вченій архівній комісії... — С. 72.

Tamara Demchenko

Contribution of G. Kuras to native area study and biographistics

The scientific contribution of G. Kuras to the area study and biographistics has been analyzed as well as the factors which stipulated the choice of the research’s direction have been found out. Some features of his approaches to highlighting personalities which are tightly connected with the history of Ukraine and Chernigiv region have been determined.

Key words: Area study; Personality; Chernigiv archival committee; Scientific biographies.

